

Kielemme käytäntö

Rektioseikkojen tarkastelua

Rektio, »sanan järjestyminen, se ominaisuus, että se vaatii [paremmin: sana vaatii] määräyksensä määrämuotoon», niin kuin Nykysuomen sanakirja asian selittää, »propriété qu'a un mot de s'adjoindre un complément» (ominaisuus, joka sanalla on, kun siihen liittyy määräys), kuten J. Marouzeau määrittelee »Lexique de la terminologie linguistique»-teoksessaan, on kieliopin oppisana, jota tuskin käytetään meikälaisessä äidinkielen opetuksessa. Vieraiden kielten opetuksessa sen sijaan tämä asia, harvemmin nimitys, on usein esillä. Koulujemme saksan kieliopissa esimerkiksi puhutaan verbien järjestyksestä genetiivillä tai datiiivilla. Suomen kielen kieliopissa ja sanakirjoissa ei ole näihin asti kiinnitetty huomiota rektioseikkoihin; siihen ei ehkä ole katsottu olevan syytä. Näyttää kuitenkin siltä, että eräiden sanojen »järjestymisestä» on muodostunut oikeakielisyyksymyksiä, joita ei pitäisi syrjäyttää.

Nykysuomen sanakirja antaa merkitys-sanan rektiosta seuraavan ohjeen: »jonkin merkitys jollekulle tai jollekin» ja valaisee jälkimmäistä käyttötapausta seuraavalla esimer-

killä: »Koulussa tapahtuvilla lääkärintarkastuksilla voi olla arvaamaton merkitys koko kansan *terveydelle.*» Luullakseni allatiivi on ollut aikaisemmin ainoa merkitys-sanan yhteydessä kysymykseen tuleva sijamuoto, aivan samoin kuin merkitä-verbin adverbialiaali on samassa sijassa: jokin merkitsee jotakin jollekulle tai jollekin. Nykysuomen sanakirjan esimerkistöissä on tosin vain henkilöä tarkoittavia adverbialiaaleja, esim. »se ei merkitse minulle sitä eikä tätä». Mutta samoin sanottaisiin esim.: se ei merkitse minun tulevaisuudelleni sitä eikä tätä. Nykyään on kuitenkin kielenkäytössä merkitys-sanan määräyksenä valtaosalta illatiivi, näyttääpä tämä sija olevan syrjäyttämässä allatiivin. Muutamia esimerkkejä etupäässä sanomalehdistä:

— — niiden merkitys tyylin *yleisilmeeseen* voi olla siksi merkittävä. Sillä on suuri merkitys uudistusten *onnistumiseen*. Maamme maantieteellisellä asemalla on suuri merkitys maamme metalliteollisuuden *kehittämiseen*. Turkin puolueettomuudella oli tärkeä merkitys sodan *kulkuun*. — — ratkaiseva merkitys elämäntaistelun *yleiskulkuun*. Jotakin merkitystä kan-

sainväliseen *asemaamme* oli vain Pet-samon nikkelillä. — — tietenkään unohtamatta myöskään Lönnrotin ja kansanrunouden merkitystä suomalaisen kansallishengen *kehitykseen*.

Tällainen merkitys-sanan yhteydessä esiintyvä illatiivin käyttö, joka muutama vuosikymmen sitten luullakseni vielä oli harvinainen, on nykyään esim. sanomalehdissä melkein yksinomainen. Uusi lausetapa lienee sekamuodostuma rakenteista »vaikutus johonkin» ja »merkitys jollekin». Nykysuomen sanakirja ei esitä yhtään esimerkkiä illatiivin käytöstä. Päätoimittaja on minulle maininnut, että se olisi pitänyt merkitä hylättäväksi. Lieneekö enää mahdollista saada käyttöä häviämään?

Olen merkinnyt joukon muita oudoksuttavia rektio-tapauksia, joita mielestäni on vastustettava. Seuraavat esimerkit ovat kai enimmäkseen käännöskieltä.

— — jotta heidän toimintaansa ohjaisi kunnioitus ihmisen *perusoikeuksiin* (korjaisi: ihmisen perusoikeuksien kunnioittaminen tai kunnioitus ihmisen perusoikeuksia kohtaan). Suomen jäsenyys YK:n *erikoiselimeen* esille (ot-sikko; tarkoitetaan: Suomen pääsy jäseneksi YK:n erikoiselimeen). Hän sanoi olevansa pettynyt YK:n Unkarin *valiokuntaan* (valiokunnan suhteen; NS:ssa vain tämä rektio). Wallenbergin äiti pettynyt Ruotsin *noottiin*. Epäilyksiä on synnyttänyt ennen kaikkea huomio *siitä tavasta* (sitä tapaa koskeva huomio). Sodan varjo on saattanut toiset välinpitämättömiksi elämän *todellisille arvoille* (todellisista arvoista, todellisten arvojen suhteen). — — hänen luonteensa hienoimpia piirteitä on ylpeys ja välinpitämättömyys maailman *arvostelua kohtaan*. James Morris kuvaa Nasserin »hyveellistä uskoa rajattomasta vallasta» (uskoa vallan rajattomuuteen). Leimua-

vat siveltimenvedot säkenöivät talttumaton himoa *elämään* (elämän himoa; (esimerkki on alkuperäisestä novellikokoelmasta). — Tässä yhteydessä sopinee huomauttaa, että orjalisen käännöksen vuoksi esiintyy yleisesti huonossa asussa Nietzsche'n sanonta *tahto valtaan* (der Wille zur Macht — vallantahto).

Vierasperäisten sanojen rektiossa voi tietenkin esiintyä vakiintumattomuutta. NS:ssa esitetään, esimerkkejä mainitsematta, immuuni-sanan kohdalla kolme rektiota: »Jtak vastaan, jnk suhteen, jllek.» Viimeistä pitäisin vähimmän suositeltavana; se lienee saanut vaikutusta vieraista kielistä: *immun för, immun für*. Sanomalehdestä olen merkinnyt esimerkin: »Olin luullut olevani jotakuinkin immuuni *jännitykselle*.» Sanoisin mieluummin: immuuni jännityksen suhteen. Eiköhän jo kuitenkin esim. reagoida ja reaktio-sanojen yhteydessä illatiivi ole vakiintunut. NS tuntee vain tämän käytön, esim.: »Terve eläin ei reagoi tuberkuliiniin.» »Yleinen mielipide reagoi tapahtumaan paheksunnalla.» (Kaikkiaan kuusi esimerkkiä.) »Silmän reaktio valoon.» »Ensimmäinen reaktioni tapahtumaan oli hämmästyminen.» Allatiivi, jota NS siis ei esitä, oudoksuttaa: — — reagoivat *sille* herkästi. Reaktio *ympäristötekijöille*. (Molemmat esimerkit kuultu radiosta.)

Luulisin voitavan olla yhtä mieltä siitä, että seuraavat esimerkit, jotka eivät ole suomennettua tekstiä, ovat huonoa kieltä:

— — paljastavat ahneutensa *rikkauksiin* (sanotaan kyllä: ahne rahaan tai rahalle tai rahanahne, mutta kun on kysymys määräyksen liittamisestä vastaavaan ominaisuuden nimeen, lienee suositeltavin sanonta: rikkauksien ahnehtiminen). Elämme ristiriidassa *ympäristöömme* ja sen *ilmiöihin*

(ympäristömme ja sen ilmiöiden kanssa). Neuvoa antava kokous kimmastui ministerien *välinpitämättömyyteen* (välinpitämättömyyden johdosta). Silti on liioiteltua samaistaa sitä *kansalliskiihkoon* (samastaa sitä ja kansalliskiihkoa). Ryhmien *kannanotoille* tärkeimmissä ratkaisuisissa olisi kiinnitettävä painavaa huomiota (kannanotoihin). Ina Seidelin teosten kantavana aatteena on uskonnollisen ja miltei uskonnoksi syventyneen kotiseututunteen värittävä julistus yksilön riippuvaisuudesta *siihen suurempaan yhteyteen*, mistä hän kasvaa. (Virke on kokonaisuudessaan kömpelörakenteinen; muuten taitava kirjoittaja on ehkä halunnut välttää elatiivin päätteiden toistamista. Voidaan kyllä myös sekoittaa lausetapoja »olla riippuvainen jostakin» ja »olla riippuvaisuussuhteessa johonkin».) Toivo parempien päivien *koittamiseen* alkoi horjua (koittamisesta, parempien päivien koittamisen toivo). — — usko henkisen tilan vihdoin *koittaneesta muuttumisesta* maassamme (usko, että maamme henkisessä tilassa on vihdoin koittanut muutos). Epäilyksiä rahapolitiikan *mahdollisuuksiin* (epäilyksiä rahapolitiikan mahdollisuuksien suhteen, tai mieluummin: rahapolitiikan mahdollisuuksia koskevia epäilyksiä; NS:ssa: Entiset epäilykseni P:n suhteen ovat vain vahvistuneet). — — tulevat olemaan kantohintaan *nähd*en tyytyväisiä (nähden-sana on pyyhittävä). Sade pieksi ikkunaruujuja *vastaan* (vastaan-sana liikaa). Haastattelut, joita suoritetaan heidän *ikäisilleen henkilöille* — — (sanoisin: joiden kohteina ovat heidän ikäisensä henkilöt). — — otetaan tällaiset arvostelut vastaan suuttumuksella, *jolle* puoluepoliittiset näkökohdat ovat olleet syynä (johon). — — lienee harvoin vaikuttimena ollut vilpitiön halu isänmaan *parhaasta* (halu edistää isänmaan pa-

rasta). — — kuunneltiin Tirlittanin vaiheita *omaan kotiin, kuulusuuteen ja onneen* (omaan kotiin, kuulusuuteen ja onneen johtavia vaiheita). — Seuraavissa kahdessa esimerkissä on rektion nähtävästi määrännyt yhdysosan alkuosa: Tavallaan tämä Silmälampi on muistomerkin kaltainen *niistä vuosista* (on kuin niiden vuosien muistomerkki). Ja opintonsa suorittaneiden kansalaisten sijoittumisen ei ole havaittu olevan ainakaan niin selvässä riippuvaisuussuhteessa *opiskelupaikkakunnasta* (opiskelupaikkakunnasta, niin selvästi riippuvainen opiskelupaikkakunnasta). — Alatyylinen alkaa-verbin järjestyminen on tunkeutumassa painettuun sanaankin: Niskanen seurasi parhaiten, Viskari ja Mahoult alkoivat *jäämään* hänestäkin. (Urheilutoimittajan kirjoituksesta.)

On sanoja, joiden rektiossa esiintyy murteisiin perustuvaa tai muuta vakiintunutta horjuvuutta, toisinaan merkitysvivahduksistakin aiheutuvaa. NS:ssa on perso tavaraan, perso tavarralle, tavaran perso. Samoin: oli kiinnostunut hevosista, hän alkoi kiinnostua tyttöön; asiaan innostunut, asiasta innostunut; harrastunut käsityöhön; huvittunut matkasta; antautua opiskeluun, nautintoihin, unelmiin, työleen, tieteelle, tunteille; panna arvoa, panna painoa johonkin tai jollekin (mahdollisesti kontaminaatiota, vrt. antaa arvoa jollekin). Enimmissä tapauksissa kuitenkin hyvä kieli on omaksunut vakiintuneen käytön, josta ei pitäisi poiketa.

Rektioseikkoja olisi syytä tutkia ja sanakirjoissa olisi kiinnitettävä niihin enemmän huomiota. Tavallisten sanakirjojen opastus on tässä suhteessa usein riittämätön. Nykysuomen sanakirja tarjoaisi niiden tekijöille paljon huomionarvoista aineistoa.

E. A. SAARIMAA